

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

Переглянути у форматі pdf

С. І. Варламова, І. С. Варламова

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

№ 1, 2016

[Назад](#)

[Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК: 330.3 (477)

С. І. Варламова,
д. т. н., м. Улянівськ
І. С. Варламова,

к. е. н., доцент, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

S. I. Varlamova,
Doctor of Technics, Ulyanovsk
I. S. Varlamova,

PhD, Associate Professor of the Department of accounting and audit, Zaporizhzhya

THE GREENING OF INDUSTRY IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

В статті досліджується поняття екологізації виробництва. Акцентовується увага на проблемах і перспективах екологізації виробництва в Україні. Виокремлено відтворювальну, просторову, соціально-екологічну функції екологізації виробництва. Проаналізовано динаміку капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів за напрямками природоохоронної діяльності за 2011-2014 рр. Визначено, що головними забруднювачами з точки зору обсягу викидів забруднюючих речовин є сільське, лісове та рибне господарство, а з точки зору обсягу викидів діоксиду вуглицю безперечним лідером є промисловість. Доведено необхідність побудови соціо-еколого-економічної моделі розвитку, яка передбачає поєднання екологічної культури та свідомості нації з виваженою державною політикою щодо регулювання діяльності підприємств-забруднювачів.

The concept of ecologisation of production is analyzed. The problems and prospects of industry ecologization in Ukraine is focused. The reproductive, spatial, social and environmental functions of ecologisation of production are selected. The dynamics of capital investment and current expenditure on protection and rational use of natural resources by conservation activities for the years 2011-2014 is analyzed. The key pollutants from the point of view of emissions of pollutants are agriculture, forestry and fisheries, with the point of view of volume of carbon dioxide emissions is an undeniable leader in the industry is determined. The need for building social-ecological-economic development model, which involves a combination of ecological culture and consciousness of the nation-weighted state policy on regulation of activities of polluters is proved.

Ключові слова: виробництво, викиди, довкілля, екологізація, капітальні інвестиції, раціональне природокористування, соціально-екологічна функція, «філософія» розвитку.

Keywords: production, emissions, environment, greening, capital investment, environmental management, socio-environmental function «philosophy» of development.

ВСТУП. На сучасному етапі розвитку економіки спостерігається значне загострення та поглиблення екологічних проблем. Причиною цього є активізація та інтенсифікація впливу людини на навколишнє середовище. Незважаючи на те, що в Україні за останній період значно скоротилося виробництво, продовжується процес деградації природно-ресурсного потенціалу. Сировинна спрямованість економіки, відсутність зрушень на користь використання енергозощаджувальних та наукомістких технологій, поглиблює економічну кризу, і негативно впливає як на конкурентоспроможність національної економіки, так і на якість життя населення. У зв'язку із цим виникає об'єктивна необхідність звернути увагу на екологічний фактор та його роль у здійсненні діяльності окремими економічними суб'єктами в умовах реалізації принципів сталого розвитку національної економіки.

Тому, актуальним питанням для українських підприємств-ресурсокористувачів, є екологізації виробництва. Приймаючи рішення щодо вдосконалення власного виробництва, суб'єкти господарювання повинні керуватися не лише своїми власними меркантильними інтересами, але враховувати вплив на стан довкілля. Адже, однією із проблем, що призводить до значних екологічних втрат, є прагнення виробників отримувати прибутки за рахунок експлуатації застарілої техніки та технологій. В умовах несприятливого еколого-економічного середовища виникають значні екологічні та соціально-економічні проблеми. Тому на сучасному етапі для України необхідним є здійснення виваженої державної політики щодо екологізації виробництва на основі використання сучасних ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій, а також формування екологічної культури нації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ. Екологізація національного виробництва є об'єктом дослідження для широкого кола науковців. Проблеми та перспективи екологізації розглядалися в працях таких українських вчених-економістів, як: А. Голікова, Л. Іванова, М. Ігнатенко, Т. Калініченко, Л. Кожушко, М. Макарова, В. Новіцький, Ж. Поплавська, О. Проколенко, В. Фещенко, Ю. Хомош [1-9] та інші.

Однак це питання потребує ґрунтовного дослідження з метою виокремлення проблем та визначення перспектив екологізації національного виробництва. Тому, об'єктивною потребою подальшого вивчення є теоретичне обґрунтування екологізації виробництва для практичної реалізації основних напрямів державної

політики на основі раціональності та екологічної безпеки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ. Метою статті є дослідження проблем та перспектив екологізації виробництва в Україні задля підвищення конкурентоспроможності національної економіки та якості життя населення.

РЕЗУЛЬТАТИ. Загальний процес екологізації – це різноплановий, системний підхід до об'єктивного світу і більш глибоке усвідомлення ролі природи в житті людини.

У широкому розумінні, екологізація виробництва – це процес неухильного і послідовного впровадження систем технічних, управлінських та інших рішень, що дають змогу підвищувати ефективність використання природних ресурсів, поліпшувати чи зберігати якість природного середовища на локальному, регіональному і глобальному рівнях.

У соціально-економічному аспекті екологізація потребує переходу від витратного принципу (він включає ефективність не лише фінансово-ресурсних, а й природно-ресурсних витрат) до ресурсозберігаючих методів господарювання, відмови від екстенсивного розширеного споживання природних ресурсів, отримання максимуму корисності за умов мінімального використання сировини і незначного порушення балансу функціонування навколишнього середовища.

Отже, екологізація – це процес постійної і послідовної розробки та впровадження у процес виробництва нових технологічних і управлінських рішень, які дають можливість підвищувати ефективність використання природних ресурсів із збереженням чи поліпшенням якості довкілля.

Роль екологізації виробництва можна виявити через наступні функції: відтворювальну, просторову, соціально-екологічну. Відтворювальна функція екологізації виробництва ґрунтується на можливості створення оптимальних умов для збереження та відтворення природного потенціалу з метою ефективного використання його майбутніми поколіннями. Просторова функція визначається науково обґрунтованою системою екологічного районування, формуванням територіальних схем природокористування, виявленням розбіжностей усередині еколого-економічних районів. Вона сприяє оптимізації розміщення продуктивних сил, раціональному природокористуванню й охороні навколишнього середовища. Головна мета цієї функції – пошук оптимальних співвідношень між діяльністю людини і природою. Соціально-екологічна функція пов'язана з екологічним вихованням населення, підвищенням культури виробництва.

Слід зауважити, що питання екологізації національного виробництва зумовлено посиленням техногенного впливу на навколишнє середовище. За даними Державної служби статистики України [10], протягом 2011-2014 рр. збільшився обсяг шкідливих викидів у повітряне середовище. Якщо у 2011 р. цей показник склав 4373,6 тис. т., і демонстрував тенденцію до зменшення, то у 2014 р. він зріс до 5186,6 тис. т. (на 18,6 відсоткові пункти). Забруднення водних ресурсів значно скоротилося у 2014 р. порівняно із 2011 р. – на 42,7 % (рис. 1).

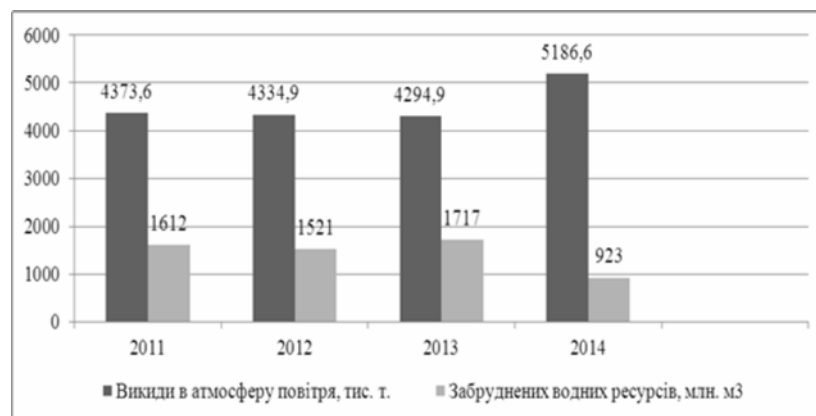

Рис. 1. Динаміка шкідливих викидів у водне і повітряне середовище України

Джерело: [10]

Тобто, спостерігається парадоксальне явище, незважаючи на скорочення виробництва у зв'язку з економічною рецесією, посилюється негативний вплив на навколишнє середовище. В свою чергу, негативні тенденції у екологічній сфері викликають необхідність додаткових фінансових витрат або їх переспрямування задля підтримки та підвищення ефективності існуючої структури економіки та формування нової на засадах сталого розвитку.

У зв'язку із цим вважаємо за доцільне розглянути динаміку капітальних інвестицій і поточних витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів в Україні за 2011-2014 рр. (табл. 1).

Таблиця 1.

Динаміка капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів за напрямками природоохоронної діяльності, млн. грн.

Напрями природоохоронної діяльності	2011	2012	Темп зміни у 2012 р. від 2011 р., %	2013	Темп зміни у 2013 р. від 2012 р., %	2014 р.	Темп зміни у 2014 р. від 2013 р., %
Капітальні інвестиції та поточні витрати, разом	12039,65	6589,3	54,73%	6038,8	91,65%	7959,9	131,81%
Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	1475,3	2462,7	166,93%	2411,9	97,94%	1915,1	79,40%
Очищення зворотних вод	5388,33	846,9	15,72%	834,1	98,49%	1222,2	146,53%
Поводження з відходами	3865,89	730,5	18,90%	713,9	97,73%	784,0	109,82%
Науково-дослідна робота (НДР) природоохоронного середовища	49,9	6,1	12,22%	6,2	101,64%	6,2	100,00%

Джерело: [11]

Дані таблиці 1 наглядно демонструють, що темпи зростання капітальних інвестицій у 2014 р. зросли у порівнянні із 2013 р. (31,8 %), тоді як протягом 2011-2013 рр. мали тенденцію до скорочення. Зменшуються інвестиції у охорону атмосферного повітря та зміну клімату. Збільшується рівень інвестування таких напрямів природоохоронної діяльності, як очищення зворотних вод, поводження з відходами. Викликає занепокоєння той факт, що обсяг капітальних інвестицій, спрямованих на раціональне використання природних ресурсів, а також на НДР природоохоронного спрямування, з кожним роком зменшуються (рис. 2).

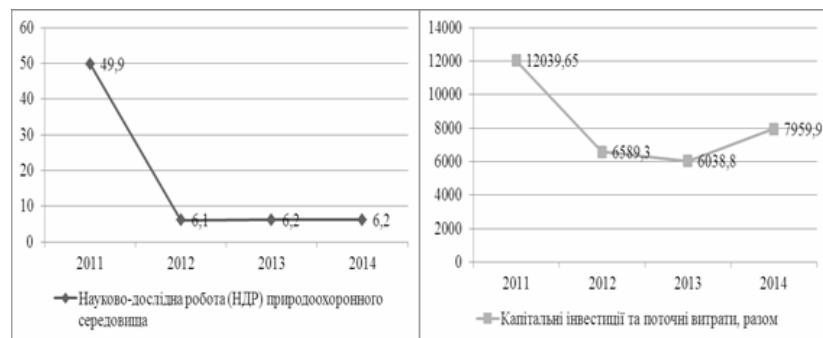

Рис. 2. Динаміка капітальних інвестицій на охорону та раціональне використання природних ресурсів, а також НДР екологічного спрямування
Джерело: [11]

Для того, щоб визначити види економічної діяльності, які є найбільшими забруднювачами, проаналізуємо деякі із них (табл. 2).

Головними забруднювачами з точки зору обсягу викидів забруднюючих речовин є сільське, лісове та рибне господарство (0,09 т. на одного зайнятого), а найменшим – промисловість (0,02 т. на одного зайнятого). Якщо розглянути обсяг викидів діоксиду вуглицю, то безперечним лідером є промисловість (90,08 т. на одного зайнятого), а сільське господарство має найменший обсяг викидів діоксиду вуглицю (0,32 т. на одного зайнятого).

Таблиця 2.
Обсяг викидів на одного зайнятого за видами економічної діяльності, 2014 р.

Вид економічної діяльності	Обсяг викидів, тис.т.		Кількість зайнятих, тис. осіб	Обсяг викидів /одного зайнятого, т.	
	забруднюючих речовин	діоксиду вуглицю		забруднюючих речовин	діоксиду вуглицю
Сільське, лісове та рибне господарство	89,9	974,1	3091,4	0,09	0,32
Промисловість	5100,8	261064,2	2898,2	0,02	90,08
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	166,5	4332,6	1113,4	0,04	3,89

Джерело: [11]

Аналіз показників рівня екологізації національного виробництва свідчить про те, що екологічна ситуація залишається складною, і створює значні ризики для існування та життєдіяльності. Додатковим доказом цього є те, що у 2014 р. Україна посіла 95 позицію із 178 країн світу в міжнародному рейтингу за показником «Environmental performance Index» [12, с. 10], який розраховується вченими Єльського університету за 25 індикаторами. У 2012 р. вона була на 102 місці серед 132 країн. Підвищення рейтингу скоріше за все пов'язано із збільшенням кількості країн, які досліджуються, адже нижчими за рейтингом є слаборозвинені країни Африки.

На сучасному етапі в Україні виникає небезпека погіршення екологічної ситуації, що пояснюється впливом економічних, політичних, культурних та інших факторів. Слід зауважити, що екологічна ситуація може стабілізуватися за рахунок формування нових цінностей, перегляду структури потреб, цілей пріоритетів і способів діяльності людини.

Досвід розвитку країн з ринковою економікою підтверджує, що поглиблення ринкових відносин і конкуренції передбачає істотне підвищення технічного і технологічного рівня національного виробництва, стимулювання ресурсо- та енергозбереження, структурну перебудову економіки, що зменшить забруднення природного середовища.

На думку провідних фахівців [13] Україна має всі шанси реалізувати концепцію сталого розвитку за умови, якщо пріоритетними інвестиціями у розвиток екологічно-безпечних технологій стануть інвестиції у сферу охорони водних ресурсів (близько 60 % загальних інвестицій), сферу охорони атмосфери (близько 16 %) та сферу охорони надр і раціонального використання земель і збереження заповідного фонду (10-12 %). Надзвичайно перспективним вважається використання біопалива, вітрової та сонячної енергії. Для України вважаються реальними цифри 10-50 % від загально виробленої енергії, які дасть нетрадиційна енергетика (біогаз, вітрові станції, малі гідроелектричні станції) вже у 2015-2020 рр.

ВИСНОВКИ. На сучасному етапі екологічна ситуація в Україні підтверджує необхідність переходу до концепції сталого розвитку, яка передбачає побудову соціо-еколого-економічної моделі розвитку. Ця модель передбачає поєднання екологічної культури та свідомості нації з виваженою державною політикою щодо регулювання діяльності підприємств-забруднювачів.

Вирішення проблеми екологізації національного виробництва сприяє вирішенню внутрішніх соціальних проблем, створює позитивний імідж держави на міжнародній арені, забезпечує збалансований розвиток національної економіки та гармонізує її структуру, і як результат – створює перспективи та сприятливе соціо-еколого-економічне середовище для майбутніх поколінь.

Література.

- Іванова Л. Механізм управління етапами життєвого циклу екологічного продукту на ринку України / Л. Іванова // Маркетинг в Україні. – 2010. – № 6. – С.10–15.
- Калініченко Т. Б. До питання формування організаційно-економічного механізму управління природокористуванням: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.meprints.ksame.krakov.ua>.
- Кожушко Л. Ф. Мотивація та екологічне стимулювання інвестиційної діяльності у сфері агроеліоративного землеробства України / Л. Ф. Кожушко, С. Г. Мороз // Вісник СумДУ. – 2007. – № 1. – С.169–175.
- Макарова Н. С. Економіка природокористування / Н. С. Макарова, Л. Д. Гармідер, Л. В. Михальчук. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 322 с.
- Новіцький В. С. Економічні ресурси цивілізаційного розвитку / В. С. Новіцький. – К.: НАУ, 2004. – 268 с.
- Поплавська Ж. Економічні аспекти екологізації / Ж. Поплавська, В. Поплавський // Вісник НАН України. – 2005. – №10. – С. 26–34.
- Прокопенко О. В. Економічне стимулювання реалізації екологічної політики інвестиційного забезпечення природокористування [Електронний ресурс] / Сайт журналу “Ефективна економіка”. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_8_4.
- Фещенко В. П. Екологізація виробництва як чинник підвищення конкурентоспроможності економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/18NiIN2007/Economics/22417.doc>.
- Хомош Ю. С. Екологічна культура як стратегія розвитку промислових підприємств // Вісник ХНУ, 2007. – №4. – С.143–145.
- Державна служба статистики України. Викиди забруднюючих речовин та парникових газів у атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
- Державна служба статистики України. Навколишнє середовище. Витрати на охорону навколишнього природного середовища та екологічні платежі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
- EPI 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epi.yale.edu/files/2014_epi_report.pdf.
- Роль інноваційного потенціалу екологічної освіти і науки в збалансованому розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eco.com.ua>

/sites/eco.com.ua/files/lib1/konf/1vze/7_s_1VZE.pdf/

References.

1. Ivanova, L. (2010) "Mechanism of management by life cycle stages ecotextile on the market of Ukraine", *Marketynh v Ukraini*, vol. 6, pp. 10-15.
2. Kalinichenko, T. (2009) "To the question of formation of organizational and economic mechanism of environmental management" [Online], vol. 89, available at: <http://www.meprints.ksame.krakov.ua>. (Accessed 14 December 2015).
3. Kozhushko, L. F. (2007) "Motivation and environmental stimulation of investment activity in the field of agroforestry agriculture of Ukraine", *Visnyk SumDU*, vol. 1, pp. 169-175.
4. . Makarova, N. S. Harmider, L. D. and Mykhalchuk, L. V. (2007), *Ekonomika pryrodokorystuvannia* [Economics of nature management], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine.
5. Novitskyj, V.Ye. (2004), *Ekonomichni resursy tsyvilizatsijnoho rozvytku* [Economic resources of civilization development], NAU, Kyiv, Ukraine.
6. Poplavska, Zh. and Poplavskyj, V. (2005) "Economic aspects of greening", *Visnyk NAN Ukrainy*, vol. 10, pp. 26-34.
7. Prokopenko, A. V. (2010) Economic incentives of environmental policy implementation of investment provision of nature, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol . 8, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_8_4 (Accessed 16 December 2015)
8. Feshchenko, V. P. (2007) "Ecologization of production as a factor of economic competitiveness", [Online], available at: <http://www.rusnauka.com/18NiIN2007/Economics/22417.doc>. (Accessed 14 December 2015)
9. Homos U. S. (2007) "Environmental culture as a strategy of development of industrial enterprises", *Visnyk KhNU*, vol. 4, pp. 143-145.
10. The state statistics service of Ukraine (2014) "Emissions of pollutants and greenhouse gases into the atmospheric air from stationary sources of pollution", available at: <http://ukrstat.gov.ua/>(Accessed 14 December 2015).
11. The state statistics service of Ukraine (2014) "The environment. The costs of environmental protection and environmental payments", available at: http://ukrstat.gov.ua /(Accessed 14 December 2015).
12. Invironmental performance Index – EPI (2014) [Online], available at: http://epi.yale.edu/files/2014_epi_report.pdf (Accessed 17 December 2015).
13. Biliavskyj, H.O. (2010) "The role of the innovative potential of environmental education and science in the balanced development of Ukraine", [Online], available at: http://eco.com.ua/sites/eco.com.ua/files/lib1/konf/1vze/7_s_1VZE.pdf.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"